

PRINCIPY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE A JEJICH PRAKTICKÝ DOPAD NA ROZVOJ REGIONŮ

ZPRÁVA Z KONFERENCE

Pod tímto názvem uspořádal Liberecký kraj ve dnech 5.–6. května 2003 konferenci s mezinárodní účastí. Organizátorem byla Agentura regionálního rozvoje Nisa. Záštitu nad konferencí převzal RNDr. František Pelc, poslanec Parlamentu ČR za Liberecký kraj a Ing. Luděk Suchomel, statutární zástupce hejtmána Libereckého kraje, dále pak Česká asociace pro udržitelný rozvoj a Euroregion Nisa.

Konferenci zahájili Ing. Suchomel a RNDr. Pelc. Poslanec Pelc, který je nejen zástupcem Libereckého kraje, ale i erudovaným ekologem, nastínil vývoj ekologického myšlení od konference v Riu až po konferenci OSN v Johannesburgu v roce 2002. V současné době se připravuje Národní strategie trvale udrži-

telného rozvoje v ČR. Existují dva návrhy, a to návrh Centra pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy a návrh Českého ekologického ústavu. Za nejdůležitější úroveň prosazování principů trvale udržitelného rozvoje (dále TUR) považuje RNDr. Pelc úroveň regionální, která umožňuje koordinaci záměrů státu a záměrů obcí. Princip TUR integruje nejen aspekty ekologické (environmentální), ale i aspekty sociální a ekonomické. Definování TUR je obtížné, v současnosti existuje celá řada definic. Existují rozdílná pojetí – od hlubinných ekologů, až po pragmatické politiky. Je možno dokázat, že ekonomický vývoj, zejména při využívání vědy a nových technologií, má i kladné ekologické dopady. Již historicky existuje rozpor mezi romantickým obdivem k přírodě a pozitivním hodnocením tech-

nického pokroku. Dále poslanec Pelc hodnotil účinnost ekologických daní, možnost využívání netradičních zdrojů energie a cestu snižování energetické náročnosti.

Pokud se týká obnovy venkova a obnovy krajiny, je možno vysledovat řadu kladných tendencí, vyplývajících ze změny zemědělského hospodaření, aktivity místních iniciativ a zvyšování významu cestovního ruchu. Za důležitou považuje poslanec Pelc environmentální a ekologickou výchovu, změnu chování lidí a s tím změněnou soustavu priorit. Formálně je potřeba stanovit a uplatňovat indikátory TUR, které zahrnou ekologickou (environmentální), sociální, ekonomickou stránku problematiky.

Úvodní slovo doplnil pan Jiří Vosecký, místopředseda rady euroregionu Nisa.

Zdůraznil, že Liberecký kraj koncentruje na poměrně malém území velké množství střetů mezi ekologickými a ekonomickými zájmy. Ochrana životního prostředí je nezbytná, ale nemůže svými extrémními postoji potlačovat ostatní účastníky, kteří se podílejí na využívání území.

Dalším přednášejícím na konferenci byl PhDr. Rynda z Centra pro otázky životního prostředí UK. Dr. Rynda potvrdil, že prosazování principů TUR se nejvíce daří v lokálních a regionálních souvislostech. Ve svém erudovaném, někdy až příliš sofistikovaném příspěvku nastínil vývoj ekologického myšlení ve 20. století.

Euroamerická civilizace se vyvíjí v exponenciálních trendech, přičemž na tento exponenční růst není společnost připravena. V současné době není uzavřeným systémem ani Evropa, ani euroamerická civilizace, ale celý svět. Globálním problémem je ohrožení lidstva nevratnou změnou, která vzniká složením množství změn lokálních. V současné době neexistují žádné globální nástroje, které by nežádoucí trendy regulovaly.

Dále se Dr. Rynda věnoval rozsáhlému množství definic TUR, reprezentované stanovisky OSN, OECD, EU, rady Evropy a dalších, zejména nestátních organizací. Princip TUR je komplexní systém strategií, zahrnující velké množství aspektů. Vychází z tržního hospodářství, přičemž negativní důsledky by měly být sankcionovány daněmi, kompenzacemi a poplatky. TUR je možno prosazovat pomocí environmentálních limitů, regulací odpadového hospodářství, dohledem veřejné správy a občanské společnosti a komplexní ochrana ekosystémů.

I když TUR respektuje tržní hospodářství, je nutno říci, že jedince ani skupina nemůže vlastnit všechno. Vzduch, vodu, ekosystémy, krajinu a civilizační dědictví nelze vlastnit.

TUR má rozměr environmentální, týkající se především ekologických a biosférických systémů, sociální – tam hájí zejména kvalitu života a ekonomický, řešící problém regionálních a mezinárodních ekonomických disparit. Z ekonomického hlediska je klíčový globální problém – rozdíl mezi bohatým severem a chudým jihem.

PaeDr. Tomáš Hák, taktéž z Centra pro otázky životního prostředí UK, se ve svém příspěvku věnoval problematice indikáto-

rů udržitelného rozvoje. V celosvětovém kontextu se jednotlivé státy světa více či méně přibližují principu TUR, ale není možno označit stát, který se vyvíjí zcela s těmito principy. Důležitým nástrojem jsou indikátory (ukazatele), na úrovni místní, regionální, národní a globální. Informují, jak se příslušná společnost tomuto ideálu přibližuje.

Na regionální úrovni je rozhodujícím orgánem pro prosazování principů TUR kraj. Kraj je jednak poskytovatelem dat (je to povinnost krajského úřadu) a současně uživatelem dat (což je zejména v kompetenci zastupitelstva při formulování strategií).

Dr. Hák se dále ohlédl za cca 35 lety fungování OSN a vývoje environmentálního myšlení Evropy i ostatního světa. Klíčovým je summit v Riu a stanovení programu Agendy 21. Na konferenci v Riu bylo konstatováno, že pro hodnocení udržitelného rozvoje musí být stanoveny zcela jiné ukazatele, než např. HDP, přičemž na hlavu apod. I když programů, projektů a konferencí na toto téma bylo uspořádáno ohromné množství, konstatovalo zasedání OSN v Novém Yorku v roce 2002, že stav světa se zhoršuje. Také konferenci v Johannesburgu v roce 2002 nelze označit za zcela úspěšnou. Konference mimo jiné konstatovala, že indikátorům TUR nebyla věnována dostatečná pozornost. Pro tvorbu indikátorů obecně platí rozhodovací proces: rozpoznání problému, přijetí problému, řešení problému a nabídka indikátorů. Jak problémy, tak i indikátory mají svou lokální, regionální, národní, kontinentální a globální úroveň. Tvorbou indikátorů TUR se v současnosti zabývá OSN, OECD i EU. Navržené soustavy obsahují rozsáhlé soubory, z nichž se vyhledávají pokud možno jednoduché a přehledné systémy. Indikátory se dělí na titulkové a agregované (indexy). U indikátorů TUR je důležitá jejich skutečná vypovídací hodnota. Tak například se liší očekávaná délka života od očekávané délky zdravého a hodnotného života.

Dr. Rynda omluvil prof. Moldána, který byl na konferenci přihlášen. Ve svém dalším příspěvku, který byl náhradou za vystoupení prof. Moldána, se ohlédl na pojetí politiky životního prostředí za posledních 12 let. Od Duhového programu, vyhlášeného ještě za Československé federace, se došlo k vyhlášení státní politiky životního prostředí v roce

1995. Státní politika se dále vyvíjela. Ačkoliv nespĺnila všechna očekávání, je v zásadních otázkách zaměřena správně. V současnosti je aktuální vypracování Národní strategie TUR. Jsou zpracovány dva paralelní návrhy této strategie, které jsou podkladem pro vypracování výsledného návrhu, který bude přijat vládou a parlamentem. Součástí strategie je i ustanovení Rady pro trvale udržitelný rozvoj.

V roce 1999 byla ustanovena rada vlády pro sociální a ekonomické strategie. V roce 2000 byla ustanovena resortní rada pro TUR. Rada by měla být zejména kontrolním orgánem, který sleduje, jak se celková politika vlády přibližuje principům udržitelného rozvoje. Každá evropská země by měla mít národní strategii TUR. Předpokladem pro formulaci jasné národní strategie pro ČR by měla být mimo jiné i celková hospodářská politika vlády s patřičně dlouhodobým výhledem.

Dále vystoupil RNDr. Pelc, poslanec Parlamentu ČR. Ve svém příspěvku hodnotil celkové pojetí politiky životního prostředí v ČR a vymezil hlavní problémová místa. Pro národní parky a CHKO, zejména tam, kde překračují hranice kraje, je nutno zajistit koordinovanou správu na regionální úrovni. Dále je nutno vymezit ekologická území evropského významu na základě programu NATURA 2000. Je nutno také aktualizovat ÚPD chráněných území a uvést je do souladu s ostatními plánováním krajů.

Poslanec Pelc se také věnoval problematice českého venkova a venkovské krajiny. Krajina byla mimořádně poškozena socialistickým zemědělstvím. Obnova krajiny sice v některých oblastech probíhá, ale jsou případy, kde se zemědělství ještě více intenzifikuje. Souvisí to s růstem produktivity a se snižováním počtu lidí v zemědělství. Pozornost musí být věnována také vodnímu režimu krajiny. Znepokojující je růst komunikací a zpevněných ploch. Revitalizace říčních toků se daří jen částečně.

Komplexní soustava péče o přírodu, která integruje lesní hospodářství, zemědělské hospodářství a vodní hospodářství vyžaduje koordinovaný postup státních orgánů, krajů a obcí. Podporovány by měly být žádoucí aktivity cestovního ruchu, jako je ekoturistika.

Na konferenci vystoupili dále zástupci saského města Zittau a popsali formy spo-

luprácí trojměstí Zittau, Bogatynia a Hrádek nad Nisou. Ve srovnání s ostatními částmi Německa se oblast německé Lužice potýká s velkou nezaměstnaností, hospodářskou stagnací a odchodem obyvatelstva. Jedno z řešení je intenzifikace spolupráce s hraničními oblastmi Polska a České republiky v rámci Euroregionu Nisa. Problémem je odlišné zákonodárství, např. i v oblasti stavebního zákona.

Dále se zástupci okresu Schwarzttau - Zittau věnovali problematice péče o životní prostředí a aplikace místní Agendy 21. Klíčovým problémem je likvidace následků povrchové těžby hnědého uhlí. Výhodou je, že spolková země Sasko v současnosti zpracovává nový zemský plán.

Další část přednáškového cyklu se věnovala uplatňování Místní Agendy 21 v ČR.

Mgr. Viktor Třebický z Ústavu pro ekopolitiku popsal případové studie v Ostravě, Karviné a na Kladně. Struktura procesu Místní Agendy 21 (MA 21) se orientuje od plánování k přímým akcím. V tomto směru byl potvrzen i trend na konferenci v Johannesburgu.

Zkušenosti s aplikací MA 21 popsal Ing. Jan Jiránek, tajemník Kladna. Základem dobrého plánování města je strategický plán, který integruje ekonomický rozvoj, ochranu životního prostředí, sociální otázky a energetickou koncepci. Mělo by se navazovat na jednotnou krajskou koncepci, kterou by měl být program rozvoje kraje v součinnosti s příslušným ÚPN VÚC. Do MA 21 na Kladně jsou mimo jiné zapojeny i tři obecně prospěšné společnosti a soukromý sektor. Firma, podnikající ve stavebnictví, například věnovala příspěvek do modernizace obytných budov. MA 21 se podílí i na regeneraci sídlišť. Klíčovým problémem pro Kladno je regenerace brownfields, zejména opuštěné areály Poldi Kladno. Participace obyvatel a účast na anketách se postupně zlepšuje.

Dále Mgr. Třebický popsal fungování programu a procesu „Ekologická stopa“, který vyhodnocuje komplexní dopady technologických procesů na životní prostředí. Zlepšení v jednotlivých provozech jsou často překvapivě jednoduchá a levná. Stačí například vyměnit netěsnící armatury, dohlížet na pořádek a v časnou likvidaci odpadů.

Další blok přednášek byl věnován otázce indikátorů. Otázka indikátorů TUR je velice aktuální a je možno říci, že i „módní“ v zemích EU i OECD.

Mgr. Havránek z Centra pro otázky životního prostředí zdůraznil nutnost popularizace a prezentace ukazatelů, zejména s ohledem na cílovou skupinu potenciálních uživatelů. Problematika ukazatelů byla například uvedena v publikaci „10 let po revoluci“, kterou Centrum zpracovalo. Ukazatele, jak absolutní, tak poměrové, jsou zveřejňovány formou grafů, vývojových grafů a trendů např. v ročence MŽP. *Vybrané indikátory životního prostředí, zpracované MŽP obdrželi všichni účastníci konference.* Otázka indikátorů TUR, jako integrovaných ukazatelů tří aspektů – ekologického, ekonomického a sociálního je neobyčejně složitá. Tyto indikátory jsou například součástí návrhu Národní strategie TUR. O tom, jak je problematika indikátorů živá, svědčilo i diskusní fórum, uspořádané v předsálí. Toto fórum řídil Dr. Hák a účastnili se ho zástupci veřejné správy, ekonomické sféry, ekologické sféry a pracovníci územního plánování. Složitou je zejména otázka stálosti ukazatelů, jejich aktuálnosti, vypovídací schopnosti, a zejména schopnosti předvídat další vývoj.

K tomuto tématu patřil i zajímavý příspěvek Mgr. Třebického na téma posuzování vlivů ÚPD na udržitelný rozvoj a role indikátorů TIR v ÚPD. Tento příspěvek v podstatě dokumentoval poněkud odlišný pohled ekologů na funkci ÚPD, než mají urbanisté a obecní samospráva. Problematika měření vyváženého rozvoje obce je složitá, ale měla být řešitelná. Rámec pro posuzování z hlediska ŽP by měla poskytnout zejména Agenda 21. Ukazatele by měly formulovat zejména cílové trendy a být nástrojem následné kontroly dodržení některých cílů. Mgr. Třebický popsal iniciativu TYMUR, která formulovala deset indikátorů pro město. K této iniciativě se doposud připojilo 10 měst. Indikátory by měly být v ÚPD využity ve fázi zadání, zpracování a schválení, dále pak ve fázi cyklické kontroly, která posuzuje dosažení cílů (slibů) a jejich případnou revizi. Kromě metod EIA a SEA, kterými posuzuje MŽP dopad ÚPD na životní prostředí, je vyvíjena nová mezinárodní metoda, která hodnotí dopad na udržitelný roz-

voj SUEA – Sustainability Environmental Assesment.

Zaměření konference se poněkud vymykal příspěvek doc. Cenk z VUT Brno o vývoji elektrických aut. Na vývojovém pracovišti byly zkoumány různé typy baterií. Atraktivní a komerčně zajímavé jsou nejen osobní automobily, ale i skútry a tříkolky, zejména pro pohyb starších a postižených osob. Rychlonabíjecí stanice jsou již dnes schopny konkurovat i spalovacím motorům. V kalifornské Santa Barbaře jezdí běžně autobusy s elektrickým pohonem.

Konec prvního dne konference završily příspěvky, věnované ekologické výchově.

Druhý den konference byl věnován celostátním koncepcím. Ing. arch. Martin Tunka z MMR ve svém příspěvku popsal současný stav územního plánování a koncepci návrhu nového stavebního zákona, který vychází z principů TUR. *(Čtenářům našeho časopisu je tato problematika podrobně známa, takže ji není potřeba popisovat.)*

Ing. Hošek z odboru cestovního ruchu MMR popsal ekologické projekty ministerstva, jako např. stezky přírodního dědictví. V rámci projektů Interreg jsou řešeny stezky Greenways s mezinárodním dosahem. Příkladem dálkových tras je např. stezka Liberec – Štětín nebo Žitava – Vídeň.

RNDr. Anna Christianová a Mgr. Jan Koubský z Centra čistší produkce České asociace pro udržitelný rozvoj popsal princip regionálních projektů čistší produkce a manuálu prevence a minimalizace odpadu.

Ing. Ctibor Kocman ze Státního fondu životního prostředí popsal program ISPA, Kohezní fond a možnosti dalších fondů pro oblast životního prostředí v EU.

Závěr konference byl věnován prezentaci programů Libereckého kraje v oblasti trvale udržitelného rozvoje. Součástí konference byla početná diskusní fóra, která se konala v předsálí kulturního domu - místa konání konference.

Ing. arch. Josef Markvart, CSC.